

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

Civilization project "Papal Empire of Rome": popes and cardinals of the Vatican

The article provides a brief description of the popes and cardinals of the Vatican, who at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries, occupied the Holy See and carried out policies aimed at the realization of the "Papal Empire of Rome" civilizational project, which was discussed in the author's previous research. Special attention is paid to the German Cardinal Joseph Alois Ratzinger, the Pope who took the name Benedict XVI.

Keywords: Vatican; conclave; pontificate elections; Bank of the Vatican; Catholics; uniates; Sistine Chapel; order of Jesuits; civilization projects; world domination; policy; assassination attempt on the Pope

References

1. Achlej A. (2011). *Bitva globalnyh proektov. V 3 ch. Chast 1. Evrei, katoliki, shiity, "vaspy"*. Moskva: Volant.
2. Braun D. (2005). *Angely i demony*. Moskva: AST: Lyuks.
3. Grizinger T. (2004). *Iezuity. Polnaya istoriya ih yavnyh i tajnyh deyanij ot osnovaniya ordena do nastoyashego vremeni*. Minsk: UP "Minskaya fabrika cvetnoj pečati".
4. Frattini E. (2007). *Svyashennyj Alyans. Palachi i shpiony Vatikana*. Moskva: Eksmo.

Надійшла до редакції 17 жовтня 2022 року

УДК 33.05-044.372:338.2](100)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.11(316).28-34

Анатолій Арсенко,

кандидат історичних наук,

провідний науковий співробітник відділу економічної

соціології Інституту соціології НАН України,

e-mail: anatoliy.arsenko@gmail.com

Кризові тренди в сучасному світі та перспективи економічного планування

Статтю присвячено дослідженню кризових тенденцій та явищ у сучасному глобальному світі, а також позицій прихильників і противників "вільних ринків" та "великих урядів" щодо втручання в економічну політику в умовах неоліберальної парадигми розвитку. У цьому контексті проаналізовано соціальні наслідки першої в історії людства глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр. і сучасні тенденції до втягування світового господарства в чергову економічну рецесію, що спонукало керівників західної економіки шукати нові шляхи до її стабілізації. Серед них значне місце посідає повернення зацікавленості економістів — теоретиків і практиків — до використання досвіду Японії, "нових індустріальних країн" і СРСР у втіленні в життя завдань економічного планування, завдяки чому ці країни в історично стислі строки успішно здійснили індустріалізацію, а також багаторазово примножили промисловий та економічний потенціали.

Автор наголошує на високій оцінці іноземними науковцями внеску нашого співвітчизника, академіка В. Глушкова у справу економічного планування й управління та вважає за доцільне використати ці здобутки з метою післявоєнної відбудови й подальшого розвитку народного господарства України.

Ключові слова: економічне планування; економічна політика; неоліберальна парадигма; комп'ютерні можливості; економічна рецесія; соціальна нерівність; індустріалізація

Наприкінці ХХ ст. у сучасному світі посилювалася конфронтація між прихильниками й противниками "вільного ринку" та "великого уряду", що триває й досі. Адепти "вільних ринків" перебільшують їх значення в забезпеченні потреб держав і населення, звинувачують опонентів у просуванні власних інтересів і виправданні прагнення до наживи з боку держбюрократії [9, с. 29]. Противники "великого уряду" гіпертрофують можливості "невидимої руки" А. Сміта в раціональному розподілі ресурсів. На їхню думку, "вільні ринки" самостійно розв'язують свої проблеми й не потребують втручання ані централь-

ного планування, ані держбюрократії для визначення потреб людей і способів їх забезпечення [16, р. 21]. Критику державного втручання в економіку спрямовано на демонтаж залишків кейнсіанства після епохи "сталевого" (тобто індустріального) капіталізму. Водночас адвокати "вільних ринків" зробили вагомий внесок у реалізацію ідей "вільного" неоліберального розвитку й докладають максимуму зусиль для їх збереження.

Незважаючи на завзятий захист теорії та практики "вільних ринків", кризові тренди у світі капіталу засвідчили їхню неспроможність у розв'язанні глобальних проблем у ХХІ ст. Доказом

цього слугує перша в історії людства світова фінансово-економічна криза 2008—2009 рр., яку неоліберали визначили лише як "Велику рецесію". Однак одні вчені порівнюють її з Великою депресією 1929—1933 рр., а інші називають "кризою криз". У монографії італійського економіста К. Марацці "Насильство фінансового капіталізму" наголошується, що це була "системна криза, внаслідок якої вся економічна, політична й культурна модель звалилася під тиском власних суперечностей", "в якій гнів, розчарування, недовіра та протест зводяться до того, щоб поставити під сумнів самі межі капіталізму" [20, р. 10]. Вагомі докази "патологізації" "вільних ринків" навів канадський соціальний філософ Дж. МакМертрі у праці "Ракова стадія капіталізму" [21, р. 111—146].

Глобальна "криза криз" вимагала глобальних дій для її подолання, а оскільки була системною, то потребувала системних змін у сучасному світоустрої. Проте ці вимоги капіталістичні держави й монополії проігнорували, тому соціальні наслідки "кризи криз" людство відчуває й донині. Більше того, сьогодні глобальний капіталізм перебуває напередодні нового планетарного спаду, що ставить останні крапки над "і" в науковому дискурсі про "кінець історії", ініційованому американським філософом Ф. Фукуямою на порозі XXI ст. Імпульсом до нього стали передбачення "світлого капіталістичного майбутнього", зроблені ним на хвилі постсоціалістичної ейфорії в західному світі. Вони ґрунтувалися на його висновках про поразку всіх ідеологій, що змагалися з ліберальною демократією, яка, на думку вченого, є "кінцевим пунктом ідеологічної еволюції людства" й "остаточною формою правління в людському суспільстві" [17, с. 7]. Однак висунуті Ф. Фукуямою утопії "всесвітнього умиротворення людства" не мають нічого спільного з практикою "вільних ринків" у "ліберальних демократіях".

Висновок Комісії фінекспертів ООН щодо уроків глобального спаду виробництва в 2008—2009 рр. свідчить: "Криза виявила явні вади теорії ринкового фундаменталізму, згідно з якою нічим не обмежена діяльність ринку веде до створення ефективної та стабільної економіки. Те саме стосується й ідеї саморегулювання ринків: вона виявилася оксимороном, якою, втім, і була. Проте в деяких міжнародних економічних інститутах ці ідеї посідали почесне місце" [23, р. IX]. І посідають тепер, попри те, що "вільні ринки", особливо в країнах "третього світу" і з "перехідною економікою", ведуть не до модернізації їхніх економік, а до "перемелювання" як матеріальних,

так і людських ресурсів у жорнах "сатанинського млина капіталізму" (за висловом К. Поланї) та витіснення їх на узбіччя планетарної периферії. Переведення економік країн "ядра" на неоліберальні рейки під девізом "Laissez faire" ("Нехай вони роблять, що хочуть") також призвело до ще більшого розширення прірви між багатими й бідними в країнах "золотого мільярда" планети.

У доповіді міжнародної організації Oxfam "Нерівність вбиває" зазначено, що від початку пандемії COVID-19 статки 10 найбагатших людей планети подвоїлися, тоді як доходи 99% людства стали ще нижчими й понад 160 млн осіб поповнили лави злиднів. У світі кожні 26 годин з'являється новий мільярдер. Від 1995 р. 1% найбагатших людей захопив майже у 20 разів більше світового багатства, ніж бідніші 50%. Від початку пандемії 17 млн осіб померли від COVID-19. Таких безповоротних втрат світ не знав із часів Другої світової війни! У доповіді зазначено, що зростання економіки, гендерна та расова нерівність, а також нерівність між країнами розриває наш світ на частини. Це не випадковість, а результат "економічного насильства" в реалізації структурної політики на користь найбагатших людей. Нерівність спричиняє смерть щонайменше однієї людини у світі щочотири секунди [18, р. 2, 6, 7]. Тому висновки Фукуями про роль "вільних ринків" у досягненні нечуваного рівня матеріального добробуту для всіх у повоєнний час суперечать не тільки історичній правді, а й здоровому глуздові.

Згідно з історією економічних учень та історичною соціологією, на зміну збанкрутілим економічним теоріям і практикам зазвичай приходять інші, здатні вивести економіку зі спонтанного ринкового хаосу. Саме в такий спосіб на основі використання ідей кейнсіанства і досвіду Держплану СРСР у розвитку народного господарства виходив із Великої депресії 1930-х рр. західний світ. Водночас сучасний глобальний капіталізм на чолі зі США вперто стоїть на варті неоліберальної парадигми саме тому, що вона дає змогу перерозподіляти національні доходи й багатства на користь сильних світу цього. Нинішній похід за перерозподіл національних надбань в умовах пандемії очолює Америка, де мешкають 9 із 10 найбагатших людей на Землі зі статками більш як 1,5 трлн дол. Водночас понад 50% дорослих американців проживають у домогосподарствах, доходи яких зменшилися або були втрачені 2021 р. унаслідок спалаху COVID-19 [15]. Як наголошує політолог Ч. Фергюсон, який раніше був політтехнологом-консультантом у

Білому домі, "значну частину багатства нової еліти Америки було здобуто не завдяки надвисокій продуктивності, а переважно через насильницьке відняття цих багатств у решти американців та й усього світу. Способи, якими користувалася для цього еліта, були часто неетичними або навіть злочинними" [8, с. 19].

17 березня 2021 р., даючи свідчення Комітету з бюджету Сенату США на слуханнях щодо зростання нерівності в Америці, професор держполітики Каліфорнійського університету в Берклі, колишній міністр праці США Р. Райх наголосив, що навіть до початку пандемії COVID-19 у Сполучених Штатах спостерігалася найбільша нерівність у доходах і багатстві за останнє сторіччя. І вона була більшою, ніж у будь-якій іншій розвиненій країні. Середня зарплата у США за 40 років майже не змінилася з поправкою на інфляцію, незважаючи на те, що економіка країни зросла майже втричі. Понад половину американців заробляють так мало, що їм доводиться жити від зарплати до зарплати. Це нова тенденція в американській історії, принаймні після Другої світової війни. "Ми ніколи не бачили, — зауважив Р. Райх, — такого ступеня нерівності, як відчуваємо зараз. Дедалі частіше наші економічні досягнення дістаються верхівці. Найбагатша десята частина одного відсотка має майже стільки ж багатства, скільки 90% населення разом узяті. Компенсаційні пакети найвищих керівників великих компаній, які були в середньому у 20 разів більшими, ніж у типового робітника чотири десятиліття тому, зросли у 320 разів за минулі роки. Пандемія зробила надбагатих ще багатшими. 660 мільярдів у США, разом узятих, стали на 1,3 трлн дол. багатшими" [25].

Нинішній стан світової економіки підтверджує висновки та прогнози, зроблені вченими в доповіді Римському клубу "Межі зростання" пів століття тому. Визнання цього факту також міститься в доповіді Римському клубу до його 50-річного ювілею 2018 р.: "Світ знову перебуває в критичному становищі... Ми повинні поставити під сумнів легітимність ідеалів матеріалістичного егоїзму, який є найпотужнішою рушійною силою у світі" [2, с. VIII]. І далі: "Капіталізм у відомій нам формі, із зосередженням на максимізації короткострокової вигоди, веде нас у неправильному напрямку" [там само, с. IX—X]. На згубних наслідках подальшого слідування цим хибним курсом зосереджують увагу багато закордонних учених зі світовим ім'ям. Глобальна криза 2008—2009 рр. виявила неспроможність утопії Фукуями про "кінець історії". Під-

твердженням цього факту слугує і його стаття "Майбутнє історії. Чи може ліберальна демократія пережити занепад середнього класу?" у *Foreign Affairs*, в якій висловлено жаль щодо занепаду middle class як станового хребта капіталізму й відсутності у США лівих рухів, здатних стати на його захист [17].

Сучасна криза глобального капіталізму є і економічною, і фінансовою, і соціальною, і продовольчою, і енергетичною, і екологічною, і кліматичною, і моральною, і гуманітарною. За висновками багатьох авторитетних учених, вона стала наслідком загострення численних глобальних суперечностей старого ладу й веде людство у глухий кут історії. У пошуках виходу з нинішньої кризової ситуації сильні світу цього можуть піти на радикальні заходи аж до розв'язання Третьої світової війни. Ставка глобального капіталу на військове насильство в ім'я відновлення свого панування загрожує трагічними наслідками аж до знищення життя на Землі. В останньому творі відомого американського соціолінгвіста та історика-міжнародника Н. Чомскі "Наслідки капіталізму: виробництво невдоволення і опору", написаному у співавторстві з М. Вотерстоуном, як і в більшості його 175 книжок, проведено всебічний аналіз руйнівного правління імперіалізму США у власному домі та за кордоном, що створює реальну загрозу подальшому існуванню людства [13]. Усвідомлення цього факту спонукає багатьох учених не обмежуватися косметичним ремонтом старого світу, а шукати альтернативні шляхи розвитку у XXI ст. [1]. Один із них лежить у площині активного використання світового досвіду економічного планування.

Суть планування в розвинених капіталістичних країнах полягає у визначенні стратегічних економічних цілей і пріоритетів та розробленні довгострокової політики й інституційних рамок для їх досягнення. Планування являє собою динамічну спробу змінити структуру, що визначає параметри й комплекс політичних заходів в економіці. Взяття на озброєння планування як ключового інструменту розвитку дало змогу низці "нових індустріальних країн" після Другої світової війни відносно швидко загоїти воєнні рани, подолати економічну розруху або вікову відсталість у розвитку й посісти гідне місце в ієрархії світового капіталістичного господарства. Виразним прикладом слугує Японія. Використання економічного планування та управління допомогло країні впродовж 30 повоєнних років (1946—1976) збільшити економіку у 55 разів [19, р. 6]. На підставі аналізу японської моделі роз-

виту економіки, що стала зразком "економічного дива", американський економіст Ч. Джонсон зробив висновок, що "державі потрібен ринок, а приватному підприємництву потрібна держава". "Щойно обидві сторони визнали це, співпраця стала можливою та відбулося високошвидкісне зростання", — переконаний експерт [19, р. 318].

Переведення економіки на неоліберальні рейки в період правління Р. Рейгана у США і М. Тетчер у Великій Британії супроводжувалося скороченням планування. Засилля апологетів ринкового фундаменталізму у Світовому банку і МВФ призвело до зниження ролі держави й посилення гри ринкових сил у "південно-східно-азійських тиграх". Це спричинило згорання економічного планування в цих країнах і втягування їх у низку фінансових криз наприкінці 1990-х рр. "З новою хвилею дерегуляції та децентралізації промислової політики в західному світі на початку 1980-х років (під проводом США і Великої Британії) авторитет економічного планування в літературі з розвитку було підірвано. Однак теоретично обґрунтовані аргументи, висунуті неокласичною економікою, були недостатніми для подолання розриву між реальним світом і ринками" [12, р. 52]. Глобальна криза 2008—2009 рр. зрештою призвела до "спонтанного хаосу в економіці епохи рецесії". Це спонукало економістів згадати, що основними елементами капіталізму є підприємництво, сильна держава й нова технологія. На підставі аналізу впливу цієї тріади на функціонування економіки норвезький економіст Е. Рейнерт зробив висновок, що "економічна політика не може далі визначатися неокласичною економічною теорією" [7, с. 185].

За визначенням британського дослідника П. Мейсона, неолібералізм являє собою доктрину неконтрольованих ринків, згідно з якою найкоротший шлях до процвітання — це переслідування власних егоїстичних інтересів, а ринок є єдиним способом вираження цих інтересів [5, с. 10]. Колапс теорії та практики неоліберального капіталізму внаслідок глобальної кризи знову порушив питання про використання планування в пошуку шляхів до порятунку капіталістичної системи. З цією метою західні економісти дедалі частіше звертаються до досвіду "нових індустріальних країн" (Японія, Корея, Сінгапур, Тайвань та інші), які, на відміну від колишніх колоній, що копіювали моделі своїх держав-метрополій, розробили й упровадили в життя власні варіанти розвитку завдяки "комплексному кооперативному плануванню". Зважаючи на успіхи в трансформації економік на

плановій основі, нині до їхнього досвіду виявляють дедалі більший інтерес економісти та соціологи в усьому світі, які розчарувалися в неоліберальній економіці.

Критично оцінюючи чималі витрати радянської командно-адміністративної системи, деякі західні вчені віддають належне соціалістичному плановому господарству, оскільки завдяки йому СРСР у стислі терміни здійснив індустріалізацію та продемонстрував "економічні дива", не перевершені жодною країною у світі. Завдяки цьому Радянський Союз зробив вирішальний внесок у перемогу над гітлерівським нацизмом та японським мілітаризмом і звільнення від ворожої навали багатьох народів. За визнанням британського історика, члена Британської академії та Американської академії мистецтв і наук Е. Хобсбаума, наведеним в його фундаментальній праці [11], "один із парадоксів цього дивного століття полягає в тому, що головним довгостроковим результатом Жовтневої революції, мета якої полягала у світовому поваленні капіталізму, став його порятунок як у воєнний, так і в мирний час... збагачення капіталістичної економіки методами економічного планування, що сприяли її перетворенню" [11, с. 17]. Радянський пріоритет у царині економічного планування зарубіжні вчені визнають і в наш час. Зокрема, турецький економіст М. Тір'якіоглу зазначає: "До Другої світової війни Радянський Союз був єдиною країною, яку вважали країною з плановою економікою. Після війни багато країн почали використовувати економічне планування в різних формах як засіб розвитку... Незважаючи на відмінності в реалізації в різних економіках, планування стало вважатися основним компонентом політики, який у тій чи іншій формі має практикуватися урядами, що прагнуть швидкого розвитку" [22, р. 377].

Багато західних істориків, економістів і соціологів зазначають, що плановий потенціал радянської економіки не був повністю реалізований через низку об'єктивних причин. Західні економісти П. Кокшотт (Велика Британія) та Е. Коттрелл (США) вважають, що у XX ст. країни світу не могли повністю використати переваги планування внаслідок обмежених комп'ютерних можливостей. На підтвердження цього висновку вони посилаються на те, що в середині 1980-х рр. Держплан СРСР міг складати матеріальні баланси лише для 2 тис. товарів у річних планах. З урахуванням розрахунків Держпостачу СРСР і промислових міністерств СРСР кількість відстежуваних товарів сягала приблизно 200 тис., що було

набагато меншим за 24 млн найменувань товарів, які виробляла радянська економіка на той час. Це призвело до того, що підприємства прагнули виконувати завдання за плановою номенклатурою й створювали продукцію, якої потребували споживачі, за залишковим принципом. На думку учених, найскладніша частина планування полягає у визначенні вартості однієї години праці. Зараз це завдання успішно розв'язують сучасні комп'ютери, що дають змогу здійснювати такі розрахунки зі швидкістю, яка перевищує швидкість реакції ринкової економіки [14].

Революція в царині великих даних відкриває нові можливості для підвищення ефективності економічного планування не тільки в соціалістичному, а й у капіталістичному світі, адже ця система не є винятковою властивістю країн соціалізму. У зауваженнях до проєкту Програми РСДРП, підготовленому Г. Плехановим, В. Ленін заперечив проти визначення соціалізму як планомірної організації "суспільного продуктивного процесу для задоволення потреб як усього суспільства, так і окремих його членів". У дискусії він зазначив, що планування й забезпечення потреб суспільства та окремих людей здійснюється і за капіталізму, а планування за соціалізму реалізується "не тільки для задоволення потреб членів, а для забезпечення повного добробуту та вільного всебічного розвитку всіх членів суспільства" [3, с. 232]. Економічне планування за капіталізму виконує функцію забезпечення потреб суспільства та його членів лише в тому разі, якщо його доповнює демократичне планування, що має на меті перерозподіл національного доходу на користь трудящих і збільшення бюджетних соціальних витрат на їхні потреби. У цьому контексті американський економіст, лауреат Нобелівської премії В. Леонт'єв вважає за потрібне надати "можливість лідерам профспілок брати відповідальну й діяльну участь у розробленні та реалізації національної програми економічного розвитку" [4, с. 404].

Сучасне загострення кризових явищ у світі капіталу охоплює майже всі сфери життєдіяльності у країнах глобальних Півночі та Півдня. У цьому зв'язку в "Доповіді Конференції ООН з торгівлі та розвитку — 2018" зазначено: "Парадокс глобалізації в XXI столітті полягає в тому,

що, незважаючи на нескінченні розмови про гнучкість, ефективність, конкурентоспроможність, розвинуті економіки та економіки, що розвиваються, стають дедалі крихкішими" [24, р. 133]. У пошуку способів порятунку капіталізму від прийдешньої катастрофи чимало зарубіжних учених закликають до відмови від ринкового фундаменталізму й розширення економічного імперативного та індикативного планування.

У цьому контексті державним і науковим органам України варто було б повернутися до наукового доробку академіка АН СРСР та АН УРСР В. Глушкова з метою їх використання у відбудові країни в повоєнний час, що можливо, на нашу думку, тільки на основі мобілізаційної планової економіки. Учений до останніх днів життя опікувався розробленням загальнодержавної автоматизованої системи управління економікою (ЗДАС). Свого часу на підставі аналізу перспектив ЗДАС Центральне розвідувальне управління США підготувало для президента Дж. Кеннеді секретний меморандум, у якому наголошувалося, що якщо керівництву СРСР вдасться реалізувати цей проєкт, а в Америці й надалі ігноруватимуть кібернетику, то зі США "буде покинчено" [6, с. 14]. На жаль, ЗДАС не було втілено в життя, хоча проєкт відкрив б значні можливості для розв'язання на новому науково-технічному рівні проблем економіки, освіти, охорони здоров'я, екології, інтеграції вітчизняної науки й техніки в міжнародну інформаційну систему. У XXI ст. досягнення цих геоелектронічних цілей набуває великого значення, насамперед для відбудови та розвитку України. Усі війни рано чи пізно закінчуються миром. Водночас історичний досвід свідчить, що можна виграти війну, але потім програти мир. Заглиблюватися за прикладами в давню історію не потрібно, достатньо подивитися на сьогодення Афганістану, Іраку, Лівії...

Щоб уникнути сумної долі цих країн і не програти мир після війни, треба завчасно готуватися до відбудови народного господарства України, а не сподіватися на те, що "заграница нам поможет", як мріяли архітектори й виконробі перебудови в буремні 1990-ті. У цьому контексті слід належно оцінити геніальні відкриття нашого великого співвітчизника В. Глушкова та використати їх для розвитку українського народу.

Список використаної літератури

1. Арсеєнко А. Г. Сучасна криза глобального капіталізму / А. Г. Арсеєнко. — Київ : ТОВ "Друкарня "Бізнесполіграф", 2021.
2. Вайцекер Е. У. Come on! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети / Ернст Ульріх фон Вайцекер, Андерс Вейкман. — Київ : Саміт-Книга, 2019. — 276 с.
3. Ленин В. И. Полн. собр. соч. / В. И. Ленин. — Изд. 5-е. — Т. 6. — Москва : Политиздат, 1959.

4. *Леонтьев В.* Экономические эссе. Теория, исследования, факты и политика : пер. с англ. / В. Леонтьев. — Москва : Политиздат, 1990. — 415 с.
5. *Мейсон П.* Посткапитализм: путеводитель по нашему будущему / Пол Мейсон. — Москва : Ад Маргинем Пресс, 2016. — 416 с.
6. *Пихорович В. Д.* Очерки истории кибернетики в СРСР / В. Д. Пихорович. — Москва : ЛЕНАНД, 2016. — 264 с.
7. *Рейнерт Э. С.* Спонтанный хаос. Экономика эпохи рецессии / Эрик С. Рейнерт ; [пер. с норв. А. В. Наумовой]. — Москва : Политическая энциклопедия, 2017. — 192 с.
8. *Фергюсон Ч.* Нация-хищник. Корпорации преступны, политики коррумпированы, Америка во власти мошенников / Чарльз Фергюсон ; [пер. с англ. И. Ющенко]. — Москва : Карьера Пресс, 2018. — 432 с.
9. *Форбс С.* Манифест свободы. Почему свободные рынки нравственны, а Большое Правительство — нет / Стив Форбс, Элизабет Эймс ; пер. с англ. А. Калинина. — Москва : Азбука-Бизнес, Азбука-Аттикус, 2014. — 352 с.
10. *Фукуяма Ф.* Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левина. — Москва : АСТ: ЗАО НПП "Ермак", 2004. — 442 с.
11. *Хобсбаум Э.* Эпоха крайностей. Короткий двадцатый век. 1914—1991 / Эрик Хобсбаум. — Москва : Издательство Независимая газета, 2004. — 632 с.
12. *Babacan M.* Change and Continuity in National Economic Planning: A Methodological Survey. In: M. Yülek (ed.). Economic Planning and Industrial Policy in the Globalizing Economy: Concepts, Experience and Prospects (pp. 43—58). Springer International Publishing Switzerland, 2015. DOI 10.1007/978-3-319-06474-1.
13. *Chomsky N.* Consequences of Capitalism: Manufacturing Discontent and Resistance / Noam Chomsky and Marv Waterstone. — Chicago : Haymarket Books, 2021. — 400 p.
14. *Cockshott W. P.* Economic planning, computers and labor values / W. P. Cockshott, A. Cottrell // Conference Karl Marx and the Challenges of the 21st Century, Havana, Cuba, May, 1999/1/19, pp. 5—8. DOI:10.13140/RG.2.2.29327.59045.
15. *Conley J.* (2021). 500 Richest People Added \$1.8 Trillion to Combined Wealth in 2020 / J. Conley. — Mode of access: <https://portside.org/2021-01-02/500-richest-people-added-18-trillion-combined-wealth-2020>. — Title from the screen.
16. *Forbes S.* How Capitalism Will Save Us: Why Free People and Free Markets Are the Best Answer in Today's Economy / Steve Forbes, Elizabeth Ames. — New York : Crown Business, 2009. — 400 p.
17. *Fukuyama F.* (2012). The Future of History. Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class? / F. Fukuyama. — Mode of access: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-01-01/future-history>. — Title from the screen.
18. *Inequality kills: The unparalleled action needed to combat unprecedented inequality in the wake of COVID-19.* Oxfam International Summary (2022). — Mode of access: <https://policy-practice.oxfam.org/resources/inequality-kills-the-unparalleled-action-needed-to-combat-unprecedented-inequal-621341/>. — Title from the screen.
19. *Johnson C.* MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1935—1975 / C. Johnson. — Stanford : Stanford University Press, 1982. — 412 p.
20. *Marazzi C.* The Violence of Financial Capitalism / Christian Marazzi. — Los Angeles : Semiotext(e), 2010. — 136 p.
21. *McMurtry J.* The Cancer Stage Of Capitalism: From Crisis to Cure / John Mcmurtry. — 2nd edition. — Halifax & Winnipeg : Fernwood Publishing, 2013. — 384 p.
22. *Tiryakioğlu M.* Integrating National Learning Systems in Economic Planning: A New Approach to Economic Planning. In: M. Yülek (ed.). Economic Planning and Industrial Policy in the Globalizing Economy: Concepts, Experience and Prospects (pp. 377—392). Springer International Publishing Switzerland. (eBook), 2015. DOI 10.1007/978-3-319-06474-1_18
23. *The Stiglitz Report Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis / Joseph E. Stiglitz and Members of a UN Commission of Financial Experts.* With a foreword by Miguel d'Escoto Brockmann, UN General Assembly President. — New York and London : The New Press, 2010. — 205 p.
24. *Trade and Development Report 2018: Power, Platforms and Free Trade Delusion.* UNCTAD. — New York and Geneva, 2018. — 162 p.
25. *United States Senate. Budget Committee. Hearings on Widening Inequality of Income and Wealth in America.* March 17, 2021. Testimony of Robert B. Reich, Chancellor's Professor of Public Policy, University of California, Berkeley. Former U. S. Secretary of Labor. — Mode of access: <https://www.budget.senate.gov/download/robert-reichs-testimony>. — Title from the screen.

Anatoly Arsenko,
PhD of Historical Sciences,
Leading Researcher Department of Economic Sociology
Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine
Crisis trends in the modern world and prospects of economic planning

The article is devoted to the study of crisis trends and phenomena in the modern global world, as well as the positions of supporters and opponents of "free markets" and "big governments" regarding the intervention in economic policy in the conditions of the neoliberal paradigm of development. In this context, the social consequences of the

global financial and economic crisis of 2008—2009, the first in the history of mankind, and the current involvement of the world economy in another economic recession, which prompted the leaders of the Western economy to look for new ways to stabilize it, were analyzed. Among them, a significant place is occupied by the return of interest of economists — theoreticians and practitioners — to the use of the experience of Japan, the "newly industrialized countries" and the USSR in the implementation of economic planning, thanks to which these countries successfully carried out industrialization in a historically short period of time, as well as multiplying the industrial and economic potential. The author emphasizes the high assessment by foreign scientists of the contribution of our compatriot, Academician V. Hlushkov in the field of economic planning and management and considers it expedient to use these achievements for the purpose of post-war reconstruction and further development of the national economy of Ukraine.

Keywords: economic planning; economic policy; neoliberal paradigm; computer capabilities; economic recession; social inequality; industrialization

References

1. Arseyenko A. G. (2021). *Suchasna kriza globalnogo kapitalizmu*. Kyiv: TOV "Drukarnya "Biznespoligraf".
2. Vajczeker E. U. & Vijkman A. (2019). *Come on! Kapitalizm, nedalekoglyadnist, naseleण्या i rujnuvannya planeti*. Kyiv: Samit-Kniga.
3. Lenin V. I. (1959). *Poln. sobr. soch. Izd. 5-e. T. 6*. Moskva: Politizdat.
4. Leontev V. (1990). *Ekonomicheskie esse. Teoriya, issledovaniya, fakty i politika*. Moskva: Politizdat.
5. Mejsjon P. (2016). *Postkapitalizm: putivoditel po nashemu budushemu*. Moskva: Ad Marginem Press.
6. Pihorovich V. D. (2016). *Ocherki istorii kibernetiki v SRSR*. Moskva: LENAND.
7. Rejnert E. S. (2017). *Spontannyj haos. Ekonomika epohi recessii*. Moskva: Politicheskaya enciklopediya.
8. Fergyson Ch. (2018). *Naciya-hishnik. Korporacii prestupny, politiki korrumpirovany, Amerika vo vlasti moshennikov*. Moskva: Karera Press.
9. Forbs S. & Ejms E. (2014). *Manifest svobody. Pochemu svobodnye rynki npravstvenny, a Bolshoe Pravitelstvo — net*. Moskva: Azbuka-Biznes, Azbuka-Attikus.
10. Fukuyama F. (2004). *Konec istorii i poslednij chelovek*. Moskva: AST: ZAO NPP "Ermak".
11. Hobsbaum E. (2004). *Epoha krajnostej. Korotkij dvadcatyj vek. 1914—1991*. Moskva: Izdatelstvo Nezavisimaya gazeta.
12. Babacan M. (2015). Change and Continuity in National Economic Planning: A Methodological Survey. *Economic Planning and Industrial Policy in the Globalizing Economy: Concepts, Experience and Prospects*, pp. 43—58. DOI 10.1007/978-3-319-06474-1.
13. Chomsky N. & Waterstone M. (2021). *Consequences of Capitalism: Manufacturing Discontent and Resistance*. Chicago: Haymarket Books.
14. Cockshott W. P. & Cottrell A. (1999). *Economic planning, computers and labor values*. Conference Karl Marx and the Challenges of the 21st Century, Havana, Cuba, May, 1999/1/19, pp. 5—8. DOI:10.13140/RG.2.2.29327.59045.
15. Conley J. (2021). *500 Richest People Added \$1.8 Trillion to Combined Wealth in 2020*. Available at: <https://portside.org/2021-01-02/500-richest-people-added-18-trillion-combined-wealth-2020>.
16. Forbes S. & Ames E. (2009). *How Capitalism Will Save Us: Why Free People and Free Markets Are the Best Answer in Today's Economy*. New York: Crown Business.
17. Fukuyama F. (2012). *The Future of History. Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class?*. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-01-01/future-history>.
18. *Inequality kills: The unparalleled action needed to combat unprecedented inequality in the wake of COVID-19. Oxfam International Summary* (2022). Available at: <https://policy-practice.oxfam.org/resources/inequality-kills-the-unparalleled-action-needed-to-combat-unprecedented-inequal-621341/>.
19. Johnson C. (1982). *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1935—1975*. Stanford: Stanford University Press.
20. Marazzi C. (2010). *The Violence of Financial Capitalism*. Los Angeles: Semiotext(e).
21. McMurtry J. (2013). *The Cancer Stage Of Capitalism: From Crisis to Cure. 2nd edition*. Halifax & Winnipeg: Fernwood Publishing.
22. Tiryakioglu M. (2015). *Integrating National Learning Systems in Economic Planning: A New Approach to Economic Planning*. *Economic Planning and Industrial Policy in the Globalizing Economy: Concepts, Experience and Prospects*, pp. 377—392. DOI 10.1007/978-3-319-06474-1_18.
23. *The Stiglitz Report Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*. (2010). New York and London: The New Press.
24. *Trade and Development Report 2018: Power, Platforms and Free Trade Delusion*. UNCTAD. (2018). New York and Geneva.
25. *United States Senate. Budget Committee. Hearings on Widening Inequality of Income and Wealth in America*. (2021). Available at: <https://www.budget.senate.gov/download/robert-reichs-testimony>.

Надійшла до редакції 10 листопада 2022 року